

Inleiding tot de archeologie belangrijke termen

Hoofdstuk 1	Geschiedenis van de archeologie
Cultuur	Het klasseren en groeperen van artefacten
Diffusionisme	Het mechanisme volgens hetwelk culturele veranderingen zich doorzetten
Hoofdstuk 3	Deontologie, ethiek en wetgeving
Repatriëring	Terugbrengen naar land van herkomst
Deontologie	Leer van de plichten van een beroep, beroepsethiek
Diaspora	Verspreiding van volk over verschillende delen van de wereld
Fabricatie	Verzinnen van resultaten
Falsificatie	Vervalsen van resultaten
Plagiaat	Plagiëren van geschreven woord of gedachtegoed
Hoofdstuk 4	Landschapsarcheologie
Lithologie	Vorming van de gesteenten
Hydrologie	Impact water op en aan oppervlak
Geologie	Studie v/d aardkorst en haar samenstelling, structuur, scheikundige en fysische kenmerken en alle processen die het heeft gekend
Geomorfologie	Studie van de landvormen (structuren van het aardoppervlak) en van de processen die deze vormen hebben veroorzaakt
Petrogliefen	Rotsgravures
Bodemkunde	Studie van de bodems, hun ontstaan, kenmerken en gebruik
Archeozoölogie	Bestudeert fauna
Archeobotanie	Bestudeert flora
Veldkartering	Alle archeologische structuren worden opgenomen, gemeten, gelocaliseerd, beschreven en gefotografeerd
Limeburial	Bijzetting van resten gecremeerd in kalkpakket
Hoofdstuk 5	Uitwisseling en verkeer
Archeometrie	Tak van de archeologie die zich bezighoudt met het dateren van archeologische monsters door middel van wetenschappelijke technieken zoals de C-14 methode en aminozuur-datering
Globale reciprociteit	Uitwisseling zonder rekening waarde => evenwicht tussen gegeven en gekregen verwacht finaal

Symmetrische reciprociteit	Van een gift verwacht men een 'gelijkaardige' teruggift op specifieke plaatsen en momenten
Negatieve reciprociteit	Markt economie, waar van de 'gift' verwacht wordt dat het op zou brengen, ten nadele van de andere
Reciprociteit	Wederzijdse uitwisseling van goederen tussen sociale entiteiten
Redistributie	Handel en productie is gericht naar centrale instantie en vervolgens herverdeeld aan de leden van hun samenleving
Householding	Economieën waar productie gericht is op individuele huishoudens. Familie eenheden produceren voedsel, textielproducten en instrumenten voor eigen gebruik en consumptie
Vicus	Kleine stedelijke nederzettingen
Hoofdstuk 6	Formatieprocessen
Artefacten	Alle objecten die door de mens gebruikt, gemaakt en/of aangepast zijn
Ecofacten	Alle organische en anorganische resten die op archeologische sites aangetroffen worden en informatie verschaffen over de ecologie (natuurlijke omgeving) en economie (dieet) op en in de directe omgeving van de archeologische site
Sporen	Alle immobilia -> natuurlijke en antropogene sporen
Natuurlijke sporen	Sporen die door natuurlijke processen zijn ontstaan
Antropogene sporen	Sporen gevormd door de mens
Structuren	Groeperingen van sporen die een onderling verband vertonen
Archeologische site of vindplaats	Plaats waar archeologische resten worden gevonden die duiden op een of andere menselijke activiteit
Context	Plaats (spoor of structuur) binnen site of vindplaats waar(in) een artefact of ecofact wordt aangetroffen → Matrix, positie en associatie
Matrix	Bodemmateriaal
Positie	Horizontale en verticale positie in matrix
Associatie	Andere vondsten uit zelfde context
Primaire contexten	Contexten waar artefacten en/ of ecofacten zich nog bevinden op hun oorspronkelijke plaats

Secundaire contexten	Verstoorde contexten, niet meer oorspronkelijke plaats
Formatieprocessen	Verantwoordelijk voor tot stand koming en bewaring sites
Depositionele processen	Vorming archeologische sites
Post-depositionele processen, tafonomie	Bewaring van archeologische sites
Culturele formatieprocessen	Processen die het gevolg zijn van een bewuste of onbewuste menselijke handeling
Deponeren, depots	Artefacten waarvan men moedwillig, intentioneel afstand doet
Profane depots	Bestaan uit 1 of meerdere objecten, neergelegd met het specifieke doel om ze later weer op te halen (vaak heterogeen en makkelijk te bereiken, gebruikte of uit omloop geraakte objecten)
Rituele depots	Bestaan uit 1 of meerdere objecten, neergelegd met het specifieke doel om ze nooit meer op te halen (specifieke objecten, duidelijke schikking, moeilijk te bereiken gebieden, onbenut vaak)
Natuurlijke depositionele processen	1) Alluviale contexten (erosie) 2) Colluviale contexten (afglijding) 3) Eolische contexten (deflatie)
Pseudo-artefacten	Fragmenten die door transport en intense vorstinwerking (cryoturbatie) een vorm gekregen hebben die sterk lijkt op die van menselijke artefacten
Patina	Doffe corrosie laag
Vorming van podzol	Proces waarbij de bovenste bodemlagen door doorsijpelend regenwater uitspoelen -> uitwissen contouren van ondiepe bodemsporen
Bioturbatie	Verstoring door allerlei graafdiertjes, insecten, en planten
Hoofdstuk 7	Dateringstechnieken
Relatieve dateringstechnieken	Technieken waarbij artefacten, ecofacten, sporen en structuren bij benadering worden gedateerd door ze op een tijdschaal te plaatsen ten opzichte van andere artefacten, ecofacten, sporen en structuren
Terminus ante quem	Ouder dan
Terminus post quem	Jonger dan
“gesloten” context	Spoor/structuur of laag waarin vondsten voorkomen waarvan men mag aannemen dat ze gelijktijdig in gebruik geweest zijn

	(antropogene structuren/ sporen of lagen bv.)
Antropogeen gevormde laag	Oude woonlaag of loopvlak
Contaminatie	Vermenging met residueel of intrusief materiaal
Residueel materiaal / residuele archaeologica	Artefacten en/of ecofacten die reeds op de site aanwezig waren op het moment dat het spoor/ structuur of laag tot stand kwam
Intrusief materiaal / intrusieve archaeologica	Artefacten en/ of ecofacten die jonger zijn dan de context waarin ze gevonden worden door biologische, bodemkundige en menselijke factoren
Fluviatiele afzetting	Afzetting door een rivier
Colluviale afzetting	Afspoeling door bodemerosie en accumulatie op plaats waar terecht komt
Eolische zanden	Zanden die aan einde van de laatste ijstijd door de wind zijn afgezet
Type	Voorwerpen met zelfde kenmerken in archeologische sites
Typologie	Verschillende types gegroepeerd en chronologisch gerangschikt
Seriatie	Procedure waardoor (al dan niet via clusteranalyse geordende) assemblages chronologisch gerangschikt worden
Assemblage	Reeks van geassocieerde voorwerpen
Clusteranalyse	Assemblages worden gegroepeerd op grond van de mate waarin ze overeenkomen (schaal van overeenkomst), resultaten weergegeven in dendrogrammen
Contextuele seriatie	Principe dat assemblages met dezelfde typologische samenstelling uit dezelfde periode stammen en dus gelijktijdig zijn
Frequentiële seriatie	Principe dat artefacten die deel uitmaakten van assemblages een specifieke levenscyclus kennen
Stratigrafie	Bodemgelaagdheid
Harris-matrix	Geeft relatieve positie en stratigrafische contacten van waarneembare stratigrafische eenheden of contexten weer
Mollusken	Weekdieren met een kalkskelet of schelp
Lithostratigrafische datering	Datering op grond van de geologische plaats
Hoofdstuk 8	Sociale archeologie

Sociale archeologie	De studie van de sociale organisatie van vroegere samenlevingen en groeperingen (studie van relaties tussen individuen en groepen en samenhangende instituties, gedragingen, regels en opvattingen)
Antropologische modellen	Modellen gebaseerd op studies van (sub)recente natuurvolkoren , om de sociale structuur van vroegere samenlevingen te reconstrueren
Evolutionaire model van Service	Gebaseerd op koppeling van populatiegrootte en sociale structuur => hoe groter de groep, hoe complexer de socio-politieke organisatie
Horde of band	Opgebouwd uit verschillende kernfamilies tussen 100 en 500/600 individuen
Gesegmenteerde samenleving/ stam/tribe	Gemeenschappen die een (semi-)sedentair bestaan leiden en een hogere bevolkingsdichtheid (<5000 individuen) kennen, verschillende lokale groepen (substammen) die door afstamming samen horen
Substammen	Leden van verschillende dorpen
Hoofdmanschap	Grotere samenlevingen (5000 tot 20000 en zelf meer individuen). Verschillende lineages en verwantschapsgroepen worden hiërarchisch onderverdeeld => chief
Chief	Erfelijk leider met politieke macht in hoofdmanschap
Horizontale differentiatie	Sociale differentiatie op basis van geslacht en/of leeftijd
Verticale differentiatie	Sociale differentiatie op basis van verschil in prestige, gezag of macht
Activity leader	Een persoon die door een bijzondere prestatie (achieved status) een tijdelijke en beperkte “leidinggevende” positie bekleedt
Ascribed status	afstamming
Gestratificeerde samenleving	Bevolking opgedeeld in een onder- en bovengeschiedte laag (stratum); zoals standen of kasten, op basis van geboorte
Cultural markers, emblematic markers	Één of beperkt aantal attributen die symbool staan voor de eigen groep, onderscheiden van andere groepen
Geografische Informatie Systeem (GIS)	Digitale omgeving waarin verschillende datalagen uit een databank met elkaar kunnen gelinkt worden en statisch

	geanalyseerd worden => wetenschapsmiddel voor onderzoek
Site catchment analyse	Exploitatiegebied of territorium van individuele sites/nederzettingen achterhalen
Extractiekampen, special activity camps of niet-residentiële kampen	Sites met een specifiek (gespecialiseerd) werktuigspectrum
Basiskampen, base camps, residentiële kampen	Sites met een breed en gevarieerd werktuigspectrum
Aggregatiekampen	Grootste basiskampen
Catchment area	Gebied dat vanuit een basiskamp geëxploiteerd wordt
Digitaal Hoogtemodellen (DTM)	Hoogtemodellen gemaakt door middel van een 3D-laserscan van het aardoppervlak vanuit een vliegtuig
Thiessen polygonen	Vertrekt vanuit individuele sites zonder onderscheid te maken in grootte of belang. Rechte lijnen tussen twee nabije sites, vanuit middelpunt van lijnen tweede reeks lijnen loodrecht getrokken => combinatie sets (Thiessen) brengt polygonen tot stand die een theoretische indeling van het gebied in verschillende territoria moet voorstellen
Central Place-methode	Ontwikkeld voor periode waarin duidelijk sprake is van een redistributie-systeem (niveau van chiefdom) => regelmatig en hiërarchisch gestructureerde spreiding met centraal belangrijkste nederzettingen die als centra voor regionale gemeenschappen dienen en kleinere nederzettingen eromheen verspreid => territorium met hexagonale, zeshoekige vorm
<i>Commentarii de Bello Gallico</i>	51 v.Chr. gepubliceerde rapporten over Gallische oorlog door Julius Caesar geschreven. Hiermee beoogde hij vooral zijn optreden als aanvoerder te rechtvaardigen en macht in Rome te versterken = propagandateksten
<i>Germania</i>	98 n.Chr. gepubliceerde tekst door Tacitus, soort etnografische studie van volkeren ten noorden van de Rijn en de Donau, niet gebaseerd op eigen waarnemingen. Hij had veel kritiek op politieke bestuur Rome en document is hiervan uiting;
Hoofdstuk 9	Technologie

Dagzomende gesteenten	Kunnen zonder veel inspanning aan oppervlak verzameld worden of via grote open groeves (dagbouw)
Dagbouw	Grote open groeves die men maakt om dagzomende gesteenten te verzamelen
Mijnbouw technieken	1) Exploitatie via heuvelflank (kleine en korte galerijen) 2) Exploitatie via plateauranden met beperkte leemafdekking (4 tot 5 m brede en 4 m diepe kuilen) 3) Exploitatie via de plateaus zelf (dikke leemafdekkingen) a) 5 tot 6 m diepe schachten (bovenste krijtlagen) b) 10 tot 15 m diepe schachten (onderste krijtlagen)
Petrografische analyse	Bepalen herkomst op grond mineralogische samenstelling gesteente → Maken van 1 mm dunne, aan 1 kant gepolijste slijpplaatjes die onder stereo-microscoop met doorvallend licht bekeken worden = destructief!
Geo-chemische technieken	Bepalen herkomst a.d.h.v. elementen in gesteenten 1) INAA 2) LA-ICP-MS 3) XRF Weinig tot niet destructief
INAA, neutronenactiveringsanalyse	Gesteenten in kernreactor bestraald en gebombardeerd met neutronen die reactie aangaan met de atoomkernen van het materiaal. Reactie produceert gammastralen = meten van die straling
LA-ICP-MS, laser ablatie-inductief gekoppeld plasma massaspectrometrie	Via fijne laserstraal kleine staal gesteente genomen (laser ablatie). Doorgestuurd nr meetstation, waar isotopen en elementen worden gemeten.
XRF, X-stralen fluorescentiespectrometrie	Elementen gemeten via röntgenstralen die op gesteente weerkaatsen en hierbij straling produceren (fluorescentie)
Micropaleontologisch onderzoek	Herkomst bepalen op basis van fossielen van micro-organismen aanwezig in vuursteen => destructief!, verwijdering fossielen door inwerking zuren + enkel determineren vuursteenbank niet plaats van ontsluiting

Afslagtechnieken	1) Kerntechniek 2) Afslagtechniek a) Directe percussie b) Indirecte percussie c) Druktechniek
Refitting of remontage	Meest aangewezen maar omslachtige methode om gedetailleerde inzichten in verschillende stappen bij bewerking knol te verwerven => stenen artefacten afkomstig van eenzelfde knol zo veel mogelijk weer aan elkaar passen Inzichten verwerven in 1) Horizontale verplaatsingen materiaal binnen kamp 2) Verticale verplaatsingen in bodem 3) Intra-site chronologie 4) Vorm waarin grondstof is binnengebracht 5) Methode hoe grondstof is aangepakt
Microwear analysis, gebruikssporenonderzoek	Studie van microscopische slijtagesporen die ontstaan door contact met te bewerken materiaal: krassen, splinters en glans. => te zien onder microscoop 1) Gedetailleerde registratie gebruikssporen 2) Experimenten waarbij artefacten nagebootst en dienen als referentie voor gebruikssporen Informatie over: 1) Aard bewerkte materiaal 2) Fysieke toestand bewerkte materiaal (nat, droog...) 3) Relatieve duur bewerking 4) Richting gebruik artefact (doorboren, snijden ...) 5) Manier van gebruik (geschacht of in vrije hand)
Low-power approach	Kleine vergroting 20 tot 50 x van stereomicroscoop voor onderzoek krassen en splinters
High-power approach	Grote vergroting 200x tot 500x van microscoop met opvallend licht of metaalmicroscoop voor onderzoek gebruiksglanzen
SEM of scanning-electronen microscoop	Opsporing residu van contactmateriaal op artefact bv. Hars, bloed ...

Verschraling of magering	Klei die gebruikt wordt voor vervaardigen aardewerk wordt meestal vermengd met organisch of anorganische bestanddeel om te voorkomen dat potten bij bakken barsten. - Organische magering: plantardig of dierlijk materiaal (stro, mos, verbrijzeld been, schelp), anorganische magering: chamotte (verbrijzeld aardewerk), verbrijzelde stenen (silex, kwarts, graniet) en zand - Determinatie met blote oog of loep of microscoop met kleine vergroting (10x tot 50x) => laat sporen achter!
Chamotte	Verbrijzeld aardewerk als magering gebruikt
Open ovens, veldovens	Oudste exemplaren (neolithicum), eenvoudige kuilen waarin potten werden geplaatst en afgedekt met brandhout
Gesloten ovens, koepelovens	Vanaf vroege 4de millennium (Mesopotamië) Oudere drie delen: werkplaats, stookkanaal en eigenlijke oven opgedeeld door rooster in twee delen (verticale type) Latere bakruimte slechts 1 deel (horizontale type) Betere spreiding van en controle op temperatuur (kan ook warmer)
(Bulk) Stabiele Isotopen Analyse	Gericht op bepalen gehalte van twee specifieke isotopen stikstof ^{15}N en koolstof ^{13}C => op basis van gegevens (vergelijking moderne stalen) kan uitgemaakt worden welke grote bestanddelen in voedsel residu aanwezig zijn (planten, vlees of vis). - Hoe hoger ^{13}C gehalte, hoe meer mariene componenten aanwezig - Hoe lager ^{15}N gehalte, hoe meer plantaardig materiaal aanwezig
Gas Chromatografie Massaspectrometrie (GS-MS)	Techniek gecombineerd met stabiele isotopen onderzoek, laat toe individuele vetzuren (en organische moleculen) uit residu of scherven te ontrekken en determineren op soort. Onderscheid verschillen types dierlijke en plantaardige vetten, en zeevis en riviervis. Probleem:

	meeste voedselresidu bestaan uit mengsel vetten verschillende oorsprong (dierlijk, plantaardig, marien)
Gas Chromatography combustion Isotope Ratio Mass Spectrometry (GC-c-IRMS)	Gaschromatografie gekoppeld aan verbrandings-isotoop ratio massaspectrometrie: bepalen component-specifieke ^{13}C van palmitine (C16:0) – en stearinevetzuren (C18:0) → Koolstofistopenanalyse maakt mogelijk om onderscheid te maken tussen klassen dierlijke vetten (marien vis, zoetwatervis, varkensvlees, ...) waarvan vetzuren afkomstig zijn
3 centra verspreiding metaalbewerking over EU	1) Nabije Oosten (7000-6500 v.Chr.) 2) Balkan (4500 v.Chr.) 3) Spanje/ Portugal (3000 v.Chr.)
Technieken gebaseerd op elementenonderzoek	1) Optische emissie spectrometrie 2) Atoomabsorptiespectrometrie 3) Neutronenactiveringsanalyse ⇒ Sporensamenstelling - verschillende metalen bepalen en herkomst metaal achterhalen (do vergelijking stalen afkomstig uit ertsontsluitingen)
Metallografische microscopie	Destructief, doorsnede metalen object etsen zodat metaalstructuur zichtbaar wordt en onder microscoop met reflecterend licht bestuderen. = kleinste oneffenheden, microstructuur zichtbaar => informatie over bewerkingstechnieken en volgorde bewerking
Verschillende manieren bewerking koper	1) Hameren 2) Verhitten en hameren 3) Smelten en gieten in vorm => open gietvorm later tweeledige 4) Mengen met tin om brons te maken
3 vormen ijzer aanwezig België	1) Moerasijzererts (ijzeroer of limoniet) 2) Klapperstenen 3) IJzerhoudende zandsteen
Moerasijzererts (ijzeroer of limoniet)	In veenachtige gebieden en beekdalen, opgespoord met prikstok. Na winning terug vorming erts op zelfde plaats. Beperkt ijzergehalte 20%-50%

Klapperstenen	Afgeronde ijzerconcreties, kern soms los. Bij schudden geluid, niet groter ei meestal. In bovenste lagen heuvels en lijken relatief recent gevormd. Vooral tijdens 7 ^{de} - 9 ^{de} eeuw belangrijke ijzerets Nederland
Ijzerhoudende zandsteen	Te vinden o.a. op Tertiaire getuigenheuvels
Verslakken	Verhitten in die mate dat ongewenste mineralen vloeibaar worden (vanaf ca. 1100 °C) en uit ijzer vloeien
Kleine schachtovens, laagovens	Bovenaf: gevuld met mengsel houtskool, ijzer en toeslagstoffen (kalk bv.) Onderaf: Via blaasbalgen lucht toegevoegd Door aanwezigheid koolstof in houtskool en hoge temperatuur reduceerden ijzeroxiden in eerst tot ijzer ⇒ Niet vloeibaar! Temp te laag (pas bij 1538°C) ⇒ Mineralen vloeibaar en stolden bij verlaten oven = ijzerslakken ⇒ Resterende ijzer blijft achter als soort spons/ wolf die kan gesmeed worden tot smeedijzer Kwaliteit niet zo goed, enkel buitenzijde eerst reduceerde
Hoogovens	Pas loop 14 ^{de} eeuw, hogere temperatuur zorgde voor smelten ijzer waardoor gietijzer met hogere koolstofgehalte (meer dan 1,7%) werd verkregen
Hoofdstuk 10	Cognitieve archeologie
Cognitieve archeologie	Studie van denkwijzen uit het verleden, zoals afgeleid uit de overgebleven materiële overblijfselen
Persoonlijke 'cognitieve map'	Mentale representatie van iemands fysieke omgeving => herinneringen aan het verleden en voorspellingen vo toekomstige wereld
Hoofdstuk 12	Waarom veranderden dingen?
Paradigma	Een systeem van theoretische, filosofische en wetenschappelijke modellen en aannames die als vertrekpunt en denkkader dienen om de realiteit te analyseren, interpreteren en beschrijven

Inductief	Feiten verzamelen en totaalbeeld komt vanzelf
Structuur	Elk individu geeft betekenis aan zijn omgeving door zijn ervaringen en gedragingen uit het dagelijkse leven in te passen in een reeks van algemeen aanvaarde opvattingen en waarden, die men structuur noemt
Postulaat	Stelling die theoretisch onbewijsbaar is maar noodzakelijk moet worden aanvaard om bepaalde feiten te kunnen begrijpen ⇒ Uniformisme ⇒ Interconnectiviteit ⇒ Onvermijdelijke verandering ⇒ Materieel postulaat
Uniformisme	Gelijkaardigheid met heden
Interconnectiviteit	Veranderingen in 1 aspect in de maatschappij (1 subsysteem) hebben invloed op andere subsystemen
Materieel postulaat	Het is mogelijk aspecten van de menselijke samenlevingen te bestuderen door hun materiële resten te bestuderen => veranderingen in materiële cultuur wss veranderingen in samenleving
Deontologie	Leer van de plichten van een beroep, beroepsethiek